

ПАЩЕНКО

Володимир Михайлович —
доктор географічних наук,
професор

НЕПІДВЛАДНЕ Й КЕРОВАНЕ В НАУКОВИХ ЗНАННЯХ І ВЕРБАЛЬНІЙ НАУКОВІЙ МОВІ

Закономірна різноманітність помилок вербальної наукової мови свідчить, що крім звичайних помилок, виправних філологічно, є помилки складніші, сутнісно-змістові, виявлення і виправлення яких потребує залучення інших знань — наукознавчих. Досі мало відомі, такі помилки інваріантно поширені в різних етномовних науково-освітніх змістах і підлягають атрибутивно-наукознавчому діагностуванню відповідно до положень атрибутивного наукознавства, нової галузі науки про науку, осмисленої та напрацьованої в Україні. Такі помилковості спричинені хибними сутнісними трактуваннями відмінних між собою реалій, адекватний опис яких можливий на базі знань про об'єктно-сутнісну і предметно-знаннєву вербальні наукові субмови. Єдність фрагментів цих субмов дає цілісну вербальну наукову мову й відображення всіх вербальних наукових і освітніх змістів. Атрибутивно-наукознавче напрацювання — український пріоритет світового рівня.

Наукове й науково-освітнє пізнання спрямоване на відображення в знаннях різних наявних сутнісних реалій світу. Вони бувають просто сутні й такі, що зазнають цільового пізнання.

Сутності й відповідні їм змісти щодо непізнаних і пізнаних реалій існують незалежно від людей, хоча знання фіксують люди, і не тільки дослідники. В аналітичному сприйнятті сутності й відповідні їм змісти — це дві науково-атрибутивні групи реалій, дві пов'язані, але протилежні сторони пізнання: об'єктна пізнавана різносутнісна і предметна результуюча, знаннєва.

Об'єктну, незалежну від нас сторону пізнання складають об'єктивні сутнісні утворення, первинні за своїм походженням — непідвладні, непідконтрольні дослідникам. Суб'єктивні науковці лише обирають частини наявного світу у своє пізнавальне — об'єктне — поле зору.

Друга, результуюча група реалій пізнання існує завдяки науковцям. Це сформовані ними пізнавальні процеси і набуті знання про пізнавані сутності першої групи. Пізнавальні відображення їх є вторинними за своїм походженням. Відображаючи в знаннях пізнаване, образи-моделі пізнаного своїм змістом залежать від дослідників, бо сформовані, а вербальні моделі

їх — і сформульовані науковцями. Ті образи можуть бути оцінені, схвалені чи критиковані й виправлені. Це суб'єктивізовані знання, тобто наукомовні сутності, що мають відносно достовірний зміст, відповідний своєму історичному часові. Вони створені, керовані й кореговані людьми.

Наукова мова покликана подавати вичерпне інформуюче та освітнє знання як коректне за формою і викладом, правильне і точне за змістом системне відображення пізнаного. Наукова мова крім вербальних семантичних поєднує в собі ще знакові семіотичні, зокрема картографічні, складові, графічні моделі, абстраговані математичні моделі-символи тощо. Прямі змістові донесення щодо пізнаваних сутностей, пізнаних їхніх властивостей і засобів їх пізнання забезпечує *вербальна наукова мова*.

Наукове й науково-освітнє знання має охоплювати й передавати змістово точною вербальною науковою мовою все наявне на певний час, усе відоме різноманіття сутностей: просто сутніх, із них первинних об'єктних, найширшого сутнісного спектра, і вторинних знанневих, розмаїто галузевих.

Сутності первинні є частинами об'єктивного світу, очевидно незалежними від науковців у пізнавальному відображенні та в знанневому розкритті.

Сутності вторинні — одноманітно знанневі, змістом різногалузеві. Це інформація про пізнавальні засоби і про результати пізнання. Та хоча, як наукомовні галузеві дані про все сутнє і про первинні об'єкти, вони різні, в їхніх означеннях є багато передбачуваних змістових вербальних хиб.

Змістові наповнення результатів пізнання залежать від чіткості сутнісних розрізень і належних, відмінних за означеннями й керуваннями наукомовних відображень об'єктних реалій. Вони мають різні якості, просто сутні та пізнавані, зокрема первинні об'єктно-сутнісні та вторинні предметно-знанневі.

Означення первинних об'єктних сутностей не повинні мати ознак пізнавальної участі людини, їх треба називати безвідносно до назв наук, які їх вивчають: родовище копалин —

утворення земних надр, а не «геологічне» утворення; землетрус — сейсмічне, а не «сейсмологічне» явище тощо.

Науковий опис таких сутностей і мовленнєве керування щодо них мають відображати самочинність їхнього формування і розвитку, аж до конструкцій безособових формувань: *«Корисні копалини формуються, змінюються, руйнуються, зазнають перевідкладень»*; *«Трясло силою до 5 балів»*; *«Коли штормить, плавцям не подолати відкати хвиль»*.

Для первинних сутностей, непідвладних дослідникам, коректними є самодостатні (в яких не простежується участь людини) об'єктні означення та інформування; в керуванні — із самочинністю і навіть безособовістю.

Означення вторинних, предметних сутностей, формованих і керованих дослідниками, крім наголошення змісту напрацьованих знань мають передавати пізнавальну роль і результативність дослідників як суб'єктів пізнання. Такі означення мають бути віднауковими у своїх назвах і змістах. Ці сутності є і функціональними, і результуючими пізнавально-дослідницькими. Їхній предметності відповідають формування і формулювання назв і наповнень. Результуючі знанневі реалії є пізнавально-галузевими донесеннями інформації певних наукових та освітніх змістів. Тому вони повинні мати імена своїх наук і відповідати їм своїм змістовим наповненням.

Приміром, *«Палеонтологічний опис скам'янілих решток дає змогу з'ясувати палеоекоумови формування товщі порід зі скам'янілостями»*; *«10-бальну сейсмологічну шкалу Ріхтера часто вважають 9-бальною»*; *«При повторних геоботанічних картографуваннях виявляють спрямування змін рослинного покриву»*. Навіть не згадана, в кожній тезі читається певна участь задіяних дослідників і галузева належність тих суб'єктів-науковців.

Із предметних сутностей саме суб'єктивним означенням і розкриттям властиве сильне керування, яке й визначає семантичне передання ролі суб'єктів у накопиченні знань.

Особливостями мовленнєвого керування тут є недоречність формул самочинності, бо

все напрацьоване вченим, вчителем чи учнем не виникає саме собою: завдання не *виконувалось*, його цілеспрямовано *виконували*. Інші поширені знаннєві хиби — називання пізнавальних напрямів, процесів, результатів і суб'єктів-науковців за об'єктами вивчення, а не за галуззю пізнання: університет правознавства (не *права*) готує не *правників*, а *юристів, правознавців*.

Свідчення потреби наукознавчо обґрунтованих виправлень знаходимо в працях учених-гуманітаріїв і природничників. «Сьогодні особливої актуальності набули проблеми мовної екології — оцінка соціомовної ситуації та передбачення можливих її змін...» [1]. *Мовна екологія*, як у природничників *ландшафтна екологія*, — помилкові об'єктні означення суто предметних реалій, напрямів пізнання. Виправлені вислови — *мовознавча екологія* (екологія мови) і *ландшафтознавча екологія* (екологія ландшафтів).

Інші природничі предметні кривоозначення: «участь ландшафтного фахівця» — фахівця з *екології ландшафтів* (ландшафтознавця-еколога); не «ґрунтове картування», а *ґрунтознавче картографування* (картографічне вивчення ґрунтів).

Некоректним є означення пізнавально-освітнього процесу за назвою його результату (не картування, а *картографування*); воно спонукає уникати подібних означень процесів створення інших науково-освітніх атрибутів (не «книгування»). Це ставить питання про коректність тих схожих означень, які сприймаємо як узвичаєні. Але йдеться не про телефонування чи фільмування, а про дослідницькі, пізнавальні реалії: наприклад, не калібрація, а *калібрування*. Крайнім у цьому ряду є відсутність усвідомлення та означення процесності у створенні певних цільових реалій, яким традиційно навчають застаріло-інерційно.

Так, в аграрних вишах є кафедри *земельного кадастру* і навчають фахівців тому кадастру (кадастр — велика таблиця-інвентаризація земельних ділянок і їх якості). Що треба навчати *кадаструванню земель* на *кафедрах кадастрування земель*, там усе ще не вважають.

Інше дуже поширене ігнорування пізнавального процесу пов'язане з нерозрізненням змістів *оцінювання* чогось і результуючих даних, *оцінок*. І там, і там фігурує термін-омонім *оцінка*.

Різним групам пізнавальних сутностей — різні вербальні субмови. Відповідно до групових відмінностей між собою первинних і вторинних сутнісних реалій вербальні наукові виклади і змісти щодо них також мають бути істотно різними. Але в кожній групі схожими між собою є притаманні висвітленню сутностей усієї єдності реалій мовленнєві складові, формули керування і змістові вирази. Вони близькі, інваріантно споріднені в групах та істотно відмінні між групами. Однорупові спорідненості утворюють лише дві відміни, співвідносні окремо з єдностями первинних і окремо вторинних сутнісних реалій. Різні супутні тексти, з методично-пізнавальними й результуючими теоретичними включно, теж належать лише цим двом групам змістів.

Є підстави стверджувати, що єдину вербальну наукову мову складають і вичерпують собою *дві різні вербальні субмови: об'єктно-сутнісна і предметно-знаннєва* [2]. Між субмовами наявні істотні відмінності: означувальні, змістово-семантичні, мовленнєво-конструктивні. Обидві субмови функціонують у тісному живому взаємопереплетенні й разом складають кожний цілісний вербальний науковий зміст. Він правильний, коли коректно поєднано у своїх частинах окремі безпомилково вибудовані фрагменти, належні різним вербальним науковим субмовам.

Помилки вербальних наукових субмов. Вчені НАН України, сприйнявши передовий досвід створення національних атласів багатьох країн світу, напрацювали свій науково-інформаційний продукт — Національний атлас України [3]. Це тримовне видання дає багатий спектр поширених у світі і в Україні змістових помилок із різних галузей наукових знань (див. табл.). Приклади типових помилок подають заголовки карт Атласу. Тексти Атласу й легенди його карт також мають подібні й інші змістові вади. Оґріхи змісту й викладу є в

різних галузях науки й донесені в Атласі українською і в перекладах російською та англійською мовами. Помилки різні, наприклад такі:

- неправильні означення об'єктних сутностей і понять як предметно-знанневих; назви їх подано як похідні від назв наук (пп. 2, 6–19);
- підміна сутнісних об'єктних реалій класифікаційними предметними абстракціями (п. 17: ловлять рибу різних видів, а не види риб);
- помилкове означення знанневих понять і сутностей, власне предметних, напрацьованих дослідниками, цільових пізнавально-результатних (об'єктно-теоретичних: районування) і дослідницьких (методичних і методологічних) як сутностей типово об'єктних, якими ні метод, ні районування не бувають (п. 1);
- різні випадкові неправильні означення об'єктних сутностей і понять (пп. 3–5: явні глибокі архаїзми, «освячені» все ще триваючою інерційною практикою міжнародного наукового використання);
- означення екосередовищних станів і критеріїв інтегративного змісту не об'єктними параметрами, еталонними для екосуб'єктів, а, хибно, — міждисциплінарними прикметниками, похідними від назв наук (пп. 20–22).

Більше хиб смислових наповнень різногалузевих наукових змістів і словесних викладів дає аналіз пояснювальних текстів Атласу. Кожна помилка є неправильністю однієї з двох вербальних наукових субмов [2].

Інші приклади кривоозначень стосуються різнотипних словосполучень, належних одній із вербальних субмов і різним сферам практики. У виразах об'єктно-сутнісного змісту не має бути означень, похідних від назв наук; у виразах предметно-знанневого змісту суто об'єктні означення не повинні підміняти собою означення, похідні від назв наук.

Виправлення об'єктно-сутнісної субмови:

- археологічні пам'ятки — артефакти *історичної спадщини*;
- біологічні батьки — *рідні, кровні* батьки;
- біологічна зброя — *біотична* зброя;
- біологічні ресурси — *біотичні* ресурси;
- валеологічний режим дня — *здоровий* режим дня;

- геронтологічні хвороби — захворювання *в старечому віці*;

- демографічний спад населення — *демопуляційний* спад;

- екологічна ситуація — *екосередовищна* ситуація;

- кардіологія (відділення лікарні) — *лікування серця*;

- кров містить певний вид клітин — кров містить *клітини певного виду*;

- міфологічний рай абorigineнів — *міфічний* рай;

- охорона екології — охорона *екосередовища людини*;

- руйнування екології агресорами, воєнні злочини проти екології — *руйнування природного середовища*, воєнні злочини *проти природи*.

Виправлення предметно-знанневої субмови:

- лісова таксація — таксація *лісів*;
- земельний кадастр — кадастр *земель*;
- земельні відносини — *відносини у сфері землекористування*;

- ландшафтна карта — карта *ландшафтів*;

- ландшафтне дослідження — *ландшафтознавче* дослідження або *вивчення ландшафтів*.

Далі наведено характерні приклади, які стосуються назв закладів вищої освіти. Університет біоресурсів (у Києві) коректно мав би зватись університетом *біоресурсознавства*; Університет права НАН України — університетом *правознавства* чи *юридичним*. Для чільного профілю вишів визначальні знання, а не об'єкти вивчення.

Поєднаний комплект кривоозначень маємо щодо глобального потепління. Об'єктний зміст *погодної зими*, *метеозими* часом доносять предметно-об'єктним покручем «метеорологічна зима» (через потепління відповідне сезонне погодно-кліматичне явище з фіксованими температурами у рівнинних регіонах України почало періодично зникати). А предметно-знанневий зміст, який повинне б передавати означення *кліматологічної конференції*, доручено об'єктному прикметнику «кліматичний»: кліматична конференція. Це протилежне заблукання, симетричне хибно-кривому

імені зими. На конференцію з'їжджаються кліматологи, а не клімати.

Закономірності розвитку вербального наукового викладу. В усі часи розвитку дисциплінарної науки й освіти, в усіх історичних етномовних середовищах вербальний виклад змісту будь-якої галузі пізнання мав рясні недосконалі складники і змісту (сутнісних трактувань), і форми (помилки наукової мови). Має місце **діалектика змісту і форми** наукових трактувань. Були прояви пізнавальних суперечностей. Помилки — звичні, усталені, спадкові — закономірно поширені в кожній науці. Вони стали звичним науковим жаргоном, не усвідомленим фахівцями, носіями помилок.

Загальноживане означення жаргону в Словнику іншомовних слів: «мова якої-небудь соціальної групи, насичена словами й виразами, властивими тільки цій групі й незрозумілими іншим людям». Філологи означають **науковий жаргон** як «громіздкий, неладний, темний стиль». Характерними рисами жаргонного псевдонаукового стилю вчені-філологи називають «зловживання термінами й запозиченнями, надмір задовгих речень, синтаксично заплутаний канцелярський виклад» [4, с. 10–11].

На доповнення ми відносимо до наукових жаргонів і **помилкові словосполучення**, впізнавані спеціалістами, але семантично неправильні, аж до бездумних, штампи вербальної

Наукознавчі виправлення заголовків у Національному атласі України

п/п	Сторінки	Вжиті означення	Виправлені означення*
1	103	Сейсмічне районування	<i>Сейсмологічне районування</i>
2	105–122, 148	Геологічна будова	<i>Будова надр; будова надр земної кори</i>
3	108–111	Дочетвертинний зріз (архаїзм)**	<i>Доантропогенний зріз</i>
4	114	Четвертинні відклади (архаїзм)**	<i>Антропогенні відклади</i>
5	116	Потужність четвертинних відкладів	<i>Потужність антропогенних відкладів</i>
6	117	Палеогеоморфологічні умови	<i>Умови формування давнього рельєфу</i>
7	137–146	Гідрогеологічні умови та ресурси	<i>Гідрогеоматичні умови*** та ресурси</i>
8	147–154	Інженерно-геологічні умови	<i>Інженерно-геоматичні умови</i>
9	148	Гідрогеологічні умови	<i>Гідрогеоматичні умови</i>
10	148	Гідрологічний режим водоймищ	<i>Режим станив водоймищ; водний режим</i>
11	152	Екзогенні геологічні процеси	<i>Екзогенні геоматичні процеси</i>
12	153	Спелеологічні області	<i>Області поширення підземного карсту (печер)</i>
13	158–161	Геоморфологічна будова	<i>Будова рельєфу поверхні Землі</i>
14	220	Фізико-географічні області, райони	<i>Ландшафтні (природні) області, райони</i>
15	237	Гідрологічні умови	<i>Гідрологічні характеристики</i>
16	240	Біологічні ресурси	<i>Біотичні ресурси</i>
17	240	Вилов промислових видів риб	<i>Вилов риб промислових видів</i>
18	278	Демографічний розвиток	<i>Демопопуляційний розвиток</i>
19	286	Демографічне навантаження на населення працездатного віку	<i>Соціальне навантаження на населення працездатного віку</i>
20	405–406	Екологічний стан середовища	<i>Екостани середовища (ці стани екічні — належні ойкосу, дому-оточенню людини)</i>
21	407–423	Екологічний стан компонентів природи	<i>Екостани компонентів природи</i>
22	424	Інженерно-геологічний ризик освоєння території	<i>Інженерно-геологічні характеристики ризиків освоєння території</i>

* Виправлення можуть мати варіантні формулювання, головне — їхня змістова адекватність.

** У міжнародній науковій практиці вживання терміна *quarter* вважається унормованим.

*** Геома — сутнісна збірна назва всього неживого на Землі.

наукової мови. Вони нібито відображають релігії буття, а якщо вдуматися у зміст тих словосполук, то це псевдонаукові, навіть беззмістовні формулювання. Вони не витримують аналізу свого змісту через нелогічність чи взагалі безглузде поєднання слів (той же «захист екології» — виходить захист науки, а не *екосередовища*). Жаргоном стають і туманять наше розуміння будь-які усталені, звичні, загальноприйняті неточності й неправильності наукового та освітнього викладу чи буденності: вивіска «Стоматологія» на лікувальному, а не дослідницькому закладі має бути «*Лікування зубів*». Семантика втрачає свою змістову силу; діє упізнаваність, поблажливість і мода.

Причини засилля наукових жаргонних словосполучень. Помилковості наукової мови зумовлені поєднанням впливом об'єктивних і суб'єктивних причин.

Об'єктивних причин наявності наукових жаргонів кілька:

- розвиток процесу пізнання, складний і суперечливий, залежний від спільної дії кількох чинників, тому синергійний, нелінійний;
- не завжди логічне та назагал передове збагачення накопичуваних знань; вони часто взаємно неспіввідносні, невідповідні в інерційних формою констатаційних означеннях і прогресивніших рефлексійно-аналітичних змістових частинах;
- закономірні діалектичні суперечності між історично конкретним науковим змістом (вибудуваними в теорію поняттями й положеннями конкретних наук) та інерційнішою вербальною формою їх означень (термінами, які передають науковий зміст).

Суб'єктивні причини побутування наукових жаргонів такі:

- дотримання науковцем певних інерційних, раніше засвоєних уподобань у змістовому спрямуванні наукового дослідження і в наступному викладі знань, науковому й освітньому;
- надання мало обґрунтованих переваг і вибір застарілих робочих понять і термінів окремими дослідниками чи представниками наукових шкіл та освітніх спільнот;
- свідоме використання звичних, нерідко явно хибних наукових виразів, поширене в усі

часи у співтовариствах науковців і вишівських викладачів.

У наведеній таблиці крім природознавчих є приклади жаргонів іще з *суспільствознавчих наук* (а не суспільних наук) (пп. 18, 19) і з практики (п. 17).

Застосування наукового жаргону щоразу здійснюється науковцями чи освітянами відповідно до властивого їм індивідуального рівня прийнятності (відповідно до рівня недоосвіченості, несмаку й невимогливості).

Історія різних наук багата на закономірні усталення, існування і поглиблення кількох повторюваних суперечностей. Вони супроводжують розвиток наукових знань у різних сферах пізнання [5] та освіти. Закономірним було й періодичне зняття тих суперечностей.

Головні суперечності наукових та освітніх знань такі:

- між змістом наукового знання, що постійно розвивається, та його поняттєвим і термінологічним забезпеченням, яке часто відстає від розвитку змісту;
- між рівнем пізнавальних спромог науки й інерційнішими прикладними запитамі соціуму;
- між потенційними перспективами розвитку науки і різнорівневими особистими можливостями окремих науковців;
- між змістовим наповненням оновлених і збагачених у ході розвитку наукових понять та інерційнішими у змінах термінами, що не завжди відповідають збагаченому змісту понять і не завжди є належною формою для того оновленого змісту.

Зняття змістових суперечностей трапляються періодично, завдяки зусиллям творчих науковців, які передають нові чи успадковані наукові змісти коректними науковими висловами, методологічно грамотніше й теоретично точніше. Свого часу небайдужими до проблем вербальних наукових формулювань та борцями за подолання проблем вербальної наукової мови, за збагачення і точність викладу наукових змістів були філософи Готфрід Вільгельм Лейбніц і Клод Адріан Гельвецій, хімік Антуан Лоран Лавуазьє, математик Анрі Пуанкаре [5, 6].

Для освітніх складників пізнання прагнення точності й правильності загальних і конкретно-наукових змістових і смислових донесень характерне, але воно часто було більше деклароване, ніж реалізоване. Переконливі виправлення змістів освітніх знань рідко були системними, залишалися фрагментарними, обґрунтованими філологічно. Атрибутивно-наукознавчих обґрунтувань вони не сягали. Інакше не було б стільки наявних хиб вербальної наукової мови. Тепер уже є продуктивні наукознавчі обґрунтування виправлень тих хиб [2].

Особистий вибір науковців. Наукові опрацювання і зняття суперечностей вербальної наукової мови — справа передових дослідників. Їм завжди протидівав, за свідченнями істориків-наукознавців, інертний спротив тих, хто залишався прихильником усталеного, звичного в науці, попри хибність спадкових змістів і відсталість застарілих термінологічних форм. Такий консервативний вибір найбільше суперечить напрацюванню й утвердженню результатів у головному покликанні науковців — пошуку нового, прогресивного в науці. Це заважає генеруванню і впровадженню в науку і практику нових достовірних знань, гальмує розвиток дослідницьких ідей і продуктивний поступ науки з її освітніми і прикладними суспільними впровадженнями та реалізаціями.

Спадкові проблеми вербального змістового викладу. Істотні вади змістів сучасного вербального викладу, включно з науковим і науково-освітнім, склалися як закономірні хиби **спадкування і наслідування**. Вони властиві розвитку науки й неминучі при неврахуванні відмінностей вербальних наукових субмов у їхніх означеннях та властивих їм керуваннях. Жаргонні терміни теж спадкують і наслідують науковці, освітяни, працівники різних прикладних професійних напрямів і засобів масової інформації.

Невибагливі навіть творці «Україномовного ерудита», просвітника патріотичних українців. Для довіри до себе така служба правопису і правомовлення мала б називатися коректніше: *українськомовною*. Апелювання до європейських аналогів невдалі: в Європі немає нічого

«англіємовного» чи «франціємовного». Аналогом коректно означених англійських, франко-, італо- та іспаномовних реалій в інший час, можливо, став би вислів *україномовні*. Означення «україномовне» недопродумане: підвело відчуття мови.

У постімперській Франції, при її етнічній розмаїтості й нестабільності, штрафують за вивіски іноземною мовою і патріотично дбають про державну французьку мову. В постколоніальній Україні замість відродження державної мови триває масове легальне пропагування лайфхаків із іноземних мов.

Роль журналістів неоднозначна. Вони мають мільйонні аудиторії, але рідко турбуються рівнем орфоепічних, лексичних і семантичних досконалостей своїх мовлень (теле- і радіожурналісти) й рівнем лексичних і семантичних довершеностей своїх писань (журналісти пера). Невибагливі працівники ЗМІ нерідко піддаються моді й наслідуванню колег, впроваджують у свідомість інформованих жаргонні складники мовлення. ЗМІ культивують імперські спадки, чергові новинки у вигляді чужомовних висловів, поширюють модну лексику й немилозвучну псевдоавтентичну (*наразі*). Невдумливість мовців показова в означеннях часу. Завершену сьому годину доби, коли відразу починається неповна восьма (7.00), озвучують як усе ще «сьому», хоч то вже перші хвилини восьмої: 7.05 — не «сьома 05», а *п'ять хвилин на восьму* або *п'ять хвилин по сьомій*. Від мовців-городян годі чекати справжності, мовленнєвої органічності у вимові, наголосах, лексиці: гору бере набуто-роблене, штучне, зросійщене, з перепом'якшеними шиплячими та богемним сленгом: *вау, прям, ніцьо*.

Мовленнєве кривоменю розмаїте. Це огріхи семантики; діалектизми, як-от «наразі», вживані без міри, смаку, без відповідності смислової змістовій потребі (лакмус нещирості, отарності негаличан). Побутують українська лексика у москальській вимові, численні іншомовні вислови й запозичення, чужомовні конструкції, відмінки й наголоси. Забуті й нікому не служать золоті орфоепічні напрацювання, переважно радіофонічні фонди, надбані в по-

передні десятиріччя. На українському радіо — це записи Миколи Івановича Погрібного. І так само рідко журналісти вшановують своєю увагою літературні фонди красного письменства.

Неякісна мовно-мовленнєва картина в Україні повсюдна, вона історично успадкована, типова для реалій початку XXI ст. Тут у пострадянських умовах склалися особливі мовленнєві ситуації з відсутністю у неавтентичних носіїв органічних живих традицій української мови і втратою традицій автентичними носіями (постімперський москальський акцент із перепом'якшенням шиплячих, «дякую вас», вжиток модних довгих **нещ**одавно, телефонувати замість коротших **недавно**, дзвонити тощо). Інтерв'ю і репортажі *рускоязычних* у побуті журналістів з їхніми героями — багатослівними мовленнєво і ментально змосковленими депутатами, спрямовані на мільйонні аудиторії українських глядачів, слухачів, менше — читачів.

Ніким не контрольовані недограмотні «професіонали» привчають слухачів і глядачів до убогої, поганенької української мови з русифікованим звучанням, кальками слів і виразів. Носії таких імперських варіантів мови прищеплюють мешканцям України несмаки своєї хворої мовленнєвості.

Промосковство вкорінювали віками, а масовий мовленнєвий несмак культивується тепер: це некритичне мавпування набутих штучних мовленнєвих вад, виправних філологічно. Це також вади живої і науково-освітньої мови, набагато складніші, теж утворені змістовими жаргонами, медійними й науково-освітніми. Та для їх виправлення мало філологічних пізнань, потрібні атрибутивно-наукознавчі знання та обґрунтування. А ще потрібна об'єктивна історична аргументація, яка могла б розкрити причини формування історичних мовних обставин та умов, які склалися в Україні.

Складні наукові й науково-освітні жаргони — явища позаетномовні, поширені в сучасну інформаційну епоху повсюдно й практично інваріантно в країнах панування найрізноманітніших етнічних мов. Звичні жаргонні висловлювання фахівці вживають як прийнятні професійні вирази — спеціальні терміносполу-

чення, що мають місце навіть у державних документах. Прикладами можуть бути закони й підзаконні акти «про екологічну мережу», прийняті в пострадянських країнах, і всесвітньо поширені кривотрактування погано обґрунтованого, а філософськи й безпорадного *sustainable development* як сталого розвитку. Він же і не сталий, і не розвиток, бо його змісту властиві революційні (катастрофічні) складники, прийнятні тільки у творчих сферах. Поза творчістю бажана лише контрольована *ековолюція* [7]. Та поки що хибно й неповно осмислені терміни і положення *sustainable development* однаково лжеплідно тиражують у багатьох мовах різних країн світу через відповідне словосполучення і трактування помилкового змісту [7, 8].

Схоже недоосмислені і **міждисциплінарні екологічності**. Неопозитивістські нехтування методологією науки обмежують можливості інтегрування знань. Так є в науковій, освітній, діловій мові в Україні і в зарубіжних країнах, у різних етномовних середовищах, не лише в пострадянських російськомовних [9].

Ту ж «екологічну мережу», виходячи з назви, мають складати міфічні ланцюги якихось безадресних екологічних науковостей. Ними повинні мандрувати невідомо хто з біологічного (правильно *біотичного*) різноманіття. Невідомо хто, бо в реальних живих представників біоти кожного виду параметри екокоридорів та екосередовищні вимоги до них свої, особливі. Як зазначено, насправді природоохоронна мережа *екосередовища*, або коротко *екомережа*. Для біоти різних видів вона універсальна лише умовно. Фахівці-біологи знають, що універсальна екомережа — міф.

Проблема безсуб'єктних екологій. Вихідні екологічні знання, присвячені комфортності певної біоти (екосуб'єкта в його середовищі), були біологічними, належали екології живого, від комах до людини. Теперішні різні екології мають бути результатами міждисциплінарного інтегрування знань біологічної екології (загальнонаукового екологічного підходу) зі знаннями реципієнтних напрямів досліджень для найнесподіваніших екосуб'єктів, які потребують турботи й охорони, аж до відроджуваної державної мови [1].

Та часто для нових екологій не виконано потрібних інтегрувань і не набуто інтегративної спеціалізації результатів. У підсумку такого недобору і недопоєднання знань склалася безсуб'єктна наукова дисципліна, а в Україні — і навчальна та фахова спеціальність *екологія*. Вона вивчає стани навколишнього людського середовища, проте навіть не декларує цього своєю назвою, як належало б. Але у вже згаданих мовознавчій та ландшафтознавчій екологіях актуальні екосуб'єкти усвідомлені та означені.

Наукові й освітні знання екологічного міждисциплінарного спрямування зосереджують у собі значну проблемність через складність інтегрувань. Як наслідок, екологічна безсуб'єктність сягнула найширших кіл *екобезпеки* (невідомо чиєї) і вишівських екобезпечкових програм. Жаргон освітян-харчовиків свідчить: фахівці часом гублять, про що, про чий інтерес має йтися. У спеціальності «нічия «екологія» вболівають за «екологію харчових виробництв» [10]. Зміст, який читається: заради добробуту тих виробництв. За ідеєю авторів посібника не простежується і не сприймається, що тверезий глузд ратує за безпечність харчових продуктів *для людини*.

Публікації науково-освітнього і дослідницького спрямування. Змістово неправильні означення різних сутностей спадково, історично побутують скрізь, поширені в давніх науках, у їхніх традиційних галузях і в нових міждисциплінарних інтегративних спрямуваннях. За інвентаризацією складних змістових помилок науково-освітнього викладу, такі явища мають місце на всіх рівнях освіти, в навчальних текстах підручників і практичних інструктивних посібників для середньої та вищої школи [10].

Характерний англомовний приклад. Читаємо в статті про кенгуру про складники австралійського природного середовища, про чинники формування та умови реалізації м'ясних ресурсів: «ecological, economic and political forces that operate at different spatial scales» [9, с. 214]. Сили економічні й політичні, які діють за своїми шкалами, реальні. Сумнівні *екологічні сили*: це не сили наукових знань про середовище життя кенгуру, а «прокенгурові» *природні сили*,

які потребують збереження, і *ресурси популяції*, вразливі при надмірних заготівлях м'яса. Має місце неусвідомлене означення об'єктного поняття (середовищеутворюючих сил) предметно-знаннєвим терміном (екологічні сили). Відбулася неконтрольована підміна понять.

Подібний українськомовний приклад: «Використання сучасних інформаційних технологій для дослідження старовинних карт... істотно спрощує процеси вивчення *історичного і географічного* розвитку території...» [11, с. 46]. Ідеться про джерела даних щодо *часового і просторового розвитку* регіонів. Але головні субстантивні складники розвитку території, *геочасові* й *геопросторові* первинності, замість цих об'єктних означень отримали там означення вторинні, предметні, за назвами наук. Наведена цитата подає спотворений науковий зміст, хоча він належить висновку статті.

Різні змісти. Для семантичної, змістової коректності викладу треба вдумуватися у зміст понять, аналізувати відповідність їм термінів. Одними термінами слід означувати змістові сутнісні риси об'єктів (пізнаваних реалій світу, зокрема *природних* і *суспільних* сутностей, і трактування їх у теорії). Іншими термінами, відмінними від об'єктних, означають специфіку предметів (засоби вивчення, хід напрацювання і зміст знань про ті об'єкти як результатів їх пізнання, зокрема знань *природничих* і *суспільствознавчих* наук). Треба ретельно враховувати сутнісні та функціональні специфіки й інших атрибутів науки разом з аналітичними результатами рефлексії як атрибута пізнання. Тим специфікам відповідають поєднані виражальні засоби обох вербальних наукових субмов, об'єктної та предметної.

Змістово хибні, але впізнавано звичні жаргонні вислови, якої б генези вони не були, можна й треба обґрунтовано виправляти або усувати з наукового та освітнього вжитку. Те саме стосується й інших термінологічних вад викладу. Ідеться про діагностовані філологами жаргонізми, про модні етномовні й численні іншомовні зловживання, стилістичні огріхи письмової та, з орфоепічними вадами, усної науково-освітньої і ділової мови. Усуненню

складних вад передання змістів слугує знання наукових вербальних субмов [2].

Наявні науково-атрибутивні, невідконтрольні філологам помилки змістів загострюють потребу залучення наукознавчо обґрунтованих знань про дві вербальні наукові субмови для коректного виправлення тих помилок. Ці вдосконалені знання належать вістрію часу. Їх змістовий конструктив адресовано всім науковцям і освітянам світу, всім, хто думає, мовить і пише, незалежно від їхньої етнічної мови.

Міжетномовна інваріантність наукознавчих виправлень. В інших етнічних мовах світу, як і у нас, наявні жаргонні штампи вербальної наукової мови. В англійських джерелах, як і в наших вітчизняних та інших пострадянських виданнях, охоронне *біотичне* різноманіття називають біологічним (biological diversity) і скорочено коректним терміном *biodiversity*, а екомережу — екологічною (ecological) [9]. Поширеність наукових жаргонів засвідчена міждержавним досвідом створення «Національного атласу України». Його творці використали найпрогресивніші національні доробки вчених світу і їхні вербальні наукові мови з помилками, як у нас. Допущені авторами й редакторами Атласу змістові огріхи, частково зібрані у таблиці, є типовими для науковців світу. Обґрунтовані в Україні атрибутивно-наукознавчі

виправлення їх [2] — системні, вони прийнятні для багатьох різних етномовних середовищ, оригінальні й пріоритетні у світі.

Висновки. Різномовні наукові й науково-освітні знання, тексти і трактування рясніють істотними змістовими помилками, виправлення яких потребує використання наукознавчих обґрунтувань на доповнення до обґрунтувань філологічних. Змістово передбачувані у своїй різноманітності помилки й наукознавчі виправлення їх закономірно складають дві великі групи: *об'єктно-сутнісну* і *предметно-знавчу*. Ці дві єдності лексично-, синтаксично-й мовленнєво-конструктивних відмінних між собою складових вербальної наукової мови утворюють дві різні *вербальні наукові субмови* з наведеними назвами, які відповідають головним атрибутам наукового пізнання. Поєднання обох вербальних субмов, складаючи собою єдину, цілісну вербальну наукову мову, доносять усі змістові наповнення наукових і науково-освітніх текстів. Знання сутнісно-змістових рис кожної субмови дає можливість виправляти невідконтрольні філологам помилки й некоректності викладу. Вони інваріантні для різних етнічних мов світу. Це атрибутивно-наукознавче узагальнення — системний науково-прикладний результат нової галузі науки про науку, атрибутивного наукознавства, яке вперше у світі осмислене й напрацьоване в Україні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гриценко П.Ю. Академічне мовознавство у викликах сьогодення. *Вісник НАН України*. 2016. № 5. С. 92–95.
2. Пашенко В.М. *Атрибутивне наукознавство*. Київ, 2020.
3. *Національний атлас України*. Київ: Картографія, 2009.
4. Селігей П.О. Український науковий текст: проблеми комунікативної повноцінності та стильової досконалості. Автореф. дис. ... д. філол. н. Київ, 2017.
5. *Енциклопедія епистемології та філософії науки*. Москва, 2009.
6. Пуанкаре А. Объективная ценность науки. В кн.: Пуанкаре А. *О науке*. Москва: Наука, 1990. С. 326–365.
7. Пашенко В.М. Екологія від сталого розвитку. *Супутник Київського географічного щорічника*. 2005. Вип. 5.
8. Серебрянный Л.Р., Скопин А.Ю. Поддерживаемое, сбалансированное или устойчивое развитие? *Изв. РАН. Серия геогр.* 1998. № 1. С. 44–49.
9. Hercok M., Tonts M. From the Rangelands to the Ritz: Geographies of Kangaroo Management and Trade. *Geography*. 2004. 89(3): 214–225.
10. Семенова О.І., Салавор О.М., Ничик О.В. та ін. Екологія харчових виробництв: методичні рекомендації до виконання курсової роботи для студ. освітнього ступеня «бакалавр» спеціальності 101 «Екологія» ден. та заоч. форм навч. Київ: НУХТ, 2017.
11. Говадікова А. Сучасні технології дослідження старовинних карт. *Сучасні досягнення геодезичної науки та виробництва*. 2020. Вип. 1. С. 41–47.